

Obres de fortificació al castell de Morvedre al segle XVI

Josep Martínez Rondan

ARSE - 27

SAGUNTO 1992

OBRES DE FORTIFICACIÓ AL CASTELL DE MORVEDRE AL SEGLE XVI

Muralles del castell de castells, torres sobiranes, andadors i barbicanes, garites i troneres, armes de mort i de vida, cel i mar, aigües i camps del forment vestits, de raïms guardonats, de turons atapeïts, de molins musicats, de torres a vora mar i, tots plegats, castell i defensa marítima, en malaltia i sanitat, pestes i festes, dolors i esperances, protegint, vigilant, defensant els habitants morvedrins, Morvedre, murs vells d'heura guarnits, sempre caiguts i tostemps renovats¹.

In illo tempore

Quan el papa Nicolau V s'assabentà de la caiguda de Constantinoble, un núvol de melengia envaí el seu esperit. De la gran matança cosumada en 29 de maig de 1453 s'escapà per poc de temps el llegat Isidor de Kiev, què prompte fou pres i portat com esclau a l'Àsia Menor. D'allà, però, pogué fugir a Venècia i contar després al papa el succés desastrós de Constantinoble. Aquell papa humanista que tan va fer per Roma i que volia que la magnificència del seu aspecte reafirmés la fe dels humils, no pogué evitar, malgrat les crides a les potències europees, la caiguda de l'imperi de Bizanci. Ni el seu successor, el valencià —català de nació, diuen les cròniques, i així ho expressaren els romans després de la seua elecció: *No volem un papa català*— Calixt III, què en el seu curt pontificat esmerçà quantioses sumes en organitzar una croada per recuperar la joia de Santa Sofia, convertida en mesquita pel sultà Mohamet II. Ni tampoc Pius II —el savi Enea Silvio Piccolomini—, el qual moria solitari a Ancona en el mateix intent, mentre esperava les naus amigues que poguessen, tots plegats, lliurar Europa del turc poderós que l'amenaçava².

I el turc creixia. D'aleshores ençà els vaixells de la mitja lluna s'ensenyoriren de la Mediterrània i sobretot al segle XVI desolaren les costes marítimes, destruint, matant i enriquint-se amb el botí de béns i vides que s'emportaven a terra de moros.

Un indici d'aquella prepotència turca potser trobem a les platges de Morvedre ja en 1470. Un mariner mallorquí que venia al nostre poble a carregar el fruit de la vinya, defensant-se de sos enemics aplegats en aquella en un bergantí i una galiota, fou ferit per una bombardera, í així tan nafrat portat a Morvedre on, trobant-se en perill de mort, atorgà testament davant Lleonard Miralles, notari, a l'hostal d'en Pere Fraga, situat al raval de Sant Salvador³.

Amb gran notorietat, dèiem, al segle XVI. I varen ser els pobles de la costa i les Illes. En 1503 saquejaren Cullera. Entre 1518 i 1529 Barba-

rossa fou la ruïna de Xilxes, Dènia i Parcent. En 1519 atacaren Orpesa i Borriana. En 1528 assaltaren El Palmar. En 1529 desembarcaren a Oliva. En 1532 saquejaren Piles i Cullera. En 1534 desembarcaren a Parcent. En 1536 Barba-rossa atacà Orpesa. En 1543 desembarcà Salah Rais a Guardamar i dos anys després assaltà Vinaròs. En 1547 desembarquen a Morvedre i saquejaren Sant Esperit, i investiren Alcalà de Xivert i Alcanar. En 1550 Dragut atacà Benissa, saquejà la vila de Sant Joan i assaltà Cullera. En 1551 desembarcaren a Cales del Pinar, prop de l'Alcúdia. En 1554 desembarcaren a Benicarló i intentaren entrar en Altea. En 1556 s'acostaren a les platges de Xàbia amb la pretensió d'atacar Dènia⁴. En 1571 assaltaren la vila de Faura, s'emportaren vint-i-una o vint-i-dues persones entre hòmens, dones i xics, a més de matar-ne dues o tres⁵. I encara, entre moltes altres dades i llocs, coneixem un dels atacs que patí Callosa, esmentat en 1601, com veurem.

El saqueig més sorollós de les Illes —més desemparades enmig de la Mediterrània— patí Ciutadella (Menorca) en 1558. Un estol de 140 veles de corsaris turcs s'hi acostà. El dia 9 de juliol entraen a l'assalt i saquejaren la vila i n'incendiaren els arxius i les esglésies, tot embarcant més de 2.500 captius que en part foren duts a Constantinoble, aconseguint després el retorn de molts. Aquell any és conegut popularment encara com *l'any de sa desgràcia*, i commemorat tots els estius l'esmentat 9 de juliol. També Maó (Menorca) havia estat saquejat en 1535 des d'un estol de trenta naus per Barba-rossa, i Pollensa (Mallorca Septentrional) per Dragut en 1550, com Sóller (Mallorca Occidental) hagué de sofrir diversos destralls corsaris en aquell segle. Viure a l'illa de Formentera suposava l'esclavitud per part dels depredadors de la mar, de mode que restà pràcticament deshabitada del segle XIV al XVIII⁶.

Aquell perill real i amenaça constant motivà l'abandonament de molts pobles de la platja per anar a viure més cap a l'interior de les costes. Sobretot provocà la necessitat de reestructurar el sistema de defensa construint torres tot al llarg del litoral i fortificant els castells més costaners. La documentació que en aquest treball aportem ens diu que feren obres al castell de Morvedre, en el qual bastió hi havia la *torre de la Falla*, —què amb senyals de foc i fum es comunicava amb la *torre de vora riu o de Canet*, i amb la *torre del Mardà*—, més la *torre de la Campana*, per cridar el poble davant la presència o la sospita de *moros a la costa*⁷.

Potser podríem relacionar la torre que hi hagué al carrer de Platet, o de Manuel Monçó, antic raval de Sant Francesc, construïda en 1573⁸, amb l'assalt llastimós que sofrí Faura dos anys abans d'aquella data, com hem dit més amunt. Més encara, a la plaça dels Orms o del Pou —des de 1935 de *Lope de Vega*— de dita vila, hi hagué una *Torreta* —així ha estat definida pel poble fins el 1975 què fou enderrocada— que bé pogué servir

de guaita i defensa en circumstàncies tan llastimoses com les de 1571, o millor construïda arran d'aquella desgràcia⁹.

No podem oblidar la muntanyeta, tan entranyable per als saguntins, de Sant Cristòfol, coronada per una ermita amb restes medievals i de fortificació i vigia en aquells temps de sobtades pertorbacions; com la que n'hi ha baix al nord del tossal, i aquella altra de l'alqueria de la Muntanyeta de l'Aigua Fresca. La senzilla però encara alçada del molí de Gausa, i la que hi hagué al convent de Santa Anna, extramurs de la vila, per a defensa de les mongetes¹⁰. I altres moltes desaparegudes de la geografia del nostre terme ample i fecund¹¹. També les reixes, aquelles reixes eixides i obrades en altes finestres, de les quals resta alguna mostra, parlen de temors fundats, d'assalts insospitas¹².

Certament que aitals obres de defensa modificaren, enriquint o substituint, la toponímia local, com és el cas del *Camí de la Torreta*. I certament també que d'aquells assalts, llàgrimes i victòries i delers de pau, nasqueren en molts pobles les festes del *Moros i Cristians* —altres, com és el cas d'Alcoi, rememoren fets de la Conquesta cristiana— recordant els tristos successos i afirmant, en celebracions festives de germanor, la permanència d'un poble que sabé refer-se d'aquelles *lacrimosae dies illae* de segles passats. Així, a Pollensa, o a Sóller, on des de 1651 celebren la festa de *ses Valentès Dones*, i no cal dir els nombrosos pobles de terres valencianes que celebren *Moros i Cristians*, com Callosa d'En Sarrià, la Vila Joiosa, Cocentaina, Muro del Comtat, Pego..., i des de (1991), Morvedre, a les festes de Nostra Senyora del Remei, devoció procedent del convent de la Trinitat, redemptors de captius¹³.

Any del Senyor de 1550

Les pedres també parlen, si les mires. Llur discurs perfecciona l'humil paper que sosté la tinta, si pot sostenir-la. Criar-se a l'ombra del castell de Morvedre i trobar, joiosa recerca, alguns documents que ens il·luminen, com un rellamp en la nit, del seu devenir històric, ens crida amb veus de trobador vingudes de l'entranya mateixa del document, a parlar, a escriure, perquè no ens guardem el goig de la troballa, perquè la compartim.

Era l'any del Senyor de 1550. Es feia precís obrar algunes necessitats al castell de Morvedre. La notícia que ens parla d'aquells adobs, es troba al rebedor del notari Vicent Ferrer de Cetina, però tan malmés el paper per la tinta que se l'ha menjat, que es fa impossible llegir i adonar-nos de tot el que es volgué fer d'obres al castell morvedrí. Entre publicar alló que hem pogut llegir, tan intermitent com feixuc, i donar només notícia dels topònims que clarament s'hi esmenten, he preferit la primera opció. Ve a dir-nos, doncs, ue hi havia alguns punts del castell que necessitaven ésser reconstruïts. Hom nome el *Castell primer apel.lat de la Porta dels Adobs*,

la torre de la Falla, la torre de la Campana¹⁴, el castell apel.lat de la Celòquia, el castell del Penó i la torre de Sant Pere¹⁵. Un document més, doncs, per a la història d'aquell segle de prepotència marítima del turc¹⁶.

Anno Domini MDLXXXX tercio

El Reial Consell Patrimonial trameté un manament datat al regi palau en 13 d'agost de 1592, a Lluís de Sent Feliu, alcait del castell de Morvedre, perquè nomenés persones que fessen visura d'allò que s'havia de reedificar en dit castell i avaluassen el cost de dites obres. En portà tres: dos obrers de vila, Macià Forner, menor, i Antoni Joan Peris, i un fuster, mestre Joan Nadeu. Tots tres amb dit Lluís de Sent Feliu i el notari rebedor Francesc Joan Compnay, pujaren a la fortalesa i inspeccionaren la sala de l'alcait, en la qual calia fer diverses obres per estar tota caiguda¹⁷.

Segons el lleial parer d'aquells entesos hi calia fer una falsa cuberta, una segona coberta, un pilar de dotze pams d'altària, revoltons, adobar una ximenera francesa, perquè estava caiguda; un cargol per muntar dalt les portxades; fer un peu en la segona cambra, una finestra i una porta plana...

Els elements que calia comprar i pujar al castell i posar en dita sala eren cises¹⁸, claus, feixos de canyes, centenars de medeixes de cordell, rajoles, uns quants cafissos d'algeps, calç i morter; tres mil teueles, mil rajoles, fusta i frontisses¹⁹.

Calia també recórrer les garites, perquè es plovién. Entrant al castell per la porta principal, la garita que estava davant del portal²⁰. Més dos garites al castell de la Salúquia; en una era menester fer una finestra amb porta i mudar una biga; en l'altra, porta i finestreta²¹. La garita de la torre de la Falla, com que es plovia tota, calia repassar-la²².

La suma total de l'obra, pertrets i manobres, segons consideraren obrers i fuster, era de 256 lliures i 14 sous²³.

Soldats de la costa marítima

Esverats els de València per les freqüents incursions turques, sobretot dels successos esdevenuts a Callosa abans del 13 de novembre de 1601, reberen els jurats de Morvedre una ordre i manament de part de Sa Excel.lència, perquè posassen guarda doble cascuna nit en la custòdia marina de dita vila, «conforme en temps de arrevatos y avalots de moros se acostuma posar». Per la qual cosa instaren a Lluís Joan, alferes de la companyia d'a cavall de la vila, en absència del seu capità, Vicent Cucaló, perquè cascuna nit manàs als soldats de sa companyia que anassen de dos en dos. A la qual cosa respongué l'alferes que no es tenia per intimat, posat que dit manament no anava adreçat a ell personalment, o al seu capità. Protestaren el jurats i síndic que si per incompliment d'aquella ordre pervingués a Morvedre o en altres parts dany i perjuí, seria culpa de dit Lluís Joan²⁴.

